

היום נלמד בעזרת ה':

עירובין דף כה

למדנו לעיל שלדעת אב"י ההבדל בין שתי הברייתות הוא - האם דגים נחשבים 'גידולי קרקע', לפי שהם הם ניזונים מקרקע הים. הגמרא מקשה על כך: שהרי אמר אב"י שהאוכל פוטיא (= מין שרץ המים - דג טמא) לוקה ארבע (= ארבע פעמים שלשים ותשע מלקות), לפי שעבר על ארבעה לאוים (= שני לאוים על אכילת שרצים ושני לאוים מיוחדים על שרץ המים). אבל נמלה (= שרץ הארץ טמא) לוקה חמש. אבל צרעה (= שרץ העוף טמא) לוקה שש. ואם דגים נחשבים 'גידולי קרקע' א"כ על האוכל פוטיא ללקות שבע, חמש כפי האוכל שרץ הארץ ועוד שתיים משום שרץ המים, אלא ודאי שאין הדגים נחשבים 'גידולי קרקע'.

לכן מבאר רבינא את ההבדל בין שתי הברייתות באופן אחר: לדעה הסוברת שלומדים מהפרט שכל דבר שהוא 'פרי מפרי וגידולי קרקע' הרי הוא נקנה בכסף מעשר, א"כ אפשר לקנות עופות בכסף מעשר שהרי הם גידולי קרקע. ולדעה הסוברת שלומדים מהפרט שרק דבר שהוא 'ולד ולדות הארץ' (= נולדו מאלה שנבראו מן הארץ במעשה בראשית) נקנה בכסף מעשר, א"כ אסור לקנות עופות בכסף מעשר שהרי הם נבראו מן הרקק (= אדמה מעורבת עם מים).

הגמרא מבארת את מחלוקתם של הברייתות הנ"ל: הדעה שקונים עופות בכסף מעשר סוברת שכשנאמר 'כלל ופרט וכלל' (ביארנו לעיל בסוף דף כז) הכלל האחרון הוא העיקר (= "וּבְכָל אֲשֶׁר תִּשְׁאַלְךָ נִפְשְׁךָ"), ואז נעשה הכלל מוסף על הפרט ואנו מרבים את כל דברי המאכל, והכלל הראשון (= "וּנְתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכָל אֲשֶׁר תִּאָּהַר נִפְשְׁךָ") מועיל למעט את כל מה שלא דומה לפרט (= "בְּבֶקֶר וּבְצֹאן וּבְיִין וּבִשְׂכָר") משני צדדים, כגון דגים שהם דומים לפרט מצד אחד - שהם 'פרי מפרי', אבל אינם 'גידולי קרקע' ולכן אינם מתרבים מהכלל. אבל עופות שהם דומים לפרט משני צדדים - שהם גם 'פרי מפרי' וגם 'גידולי קרקע', הם מתרבים מהכלל ונקנים בכסף מעשר אף שהם אינם דומים ממש לפרט שהרי הם אינם 'ולד ולדות הארץ' (שהרי הם נבראו מן הרקק).

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

והדעה שלא קונים עופות בכסף מעשר סוברת שהכלל הראשון הוא העיקר, ואין בכלל אלא מה שבפרט, ורק מה שמפורט בפסוק (= "בְּבִקְרָ וּבְצֹאן וּבְיִינִין וּבְשֹׂכָר" נקנה בכסף מעשר. והכלל האחרון מועיל לרבות רק את מה שדומה לפרט משלשה צדדים - שהוא גם 'פרי מפרי' וגם 'גידולי קרקע' וגם 'ולד ולדות הארץ', אבל עופות שאינם 'ולד ולדות הארץ' לא נקנים בכסף מעשר.

מערבין בפעופין וכו': גודגדניות ממעטות את הזרע, ולכן מי שאין לו בנים שלא יאכלם. ואם הגודגדניות הוקשו לזרע (= שהקלחים התקשו כעץ) אף מי שיש לו בנים שלא יאכלם, לפי שהם מזיקים לכל מי שאוכלם. **הטעם מדוע אפשר לערב בהם (שהרי הם לא ראויים למאכל לכל אדם):** 1. מדובר שלא הוקשו קלחיהם, ומי משערב בהם יש לו בנים. 2. אף חשוכי בנים יכולים לערב בהם, לפי שהם ראויים למי שיש לו בנים, וכפי שלמדנו במשנתנו שמעריבים לנזיר ביין וכו' שאף שאינו ראוי לזה הרי הוא ראוי לזה. 3. מדובר בגודגדניות הבאות מארץ מדי שאינם ממעטות את הזרע.

כשרב היה גר בארץ ישראל הוא אסר לערב בחזיז, לפי שלא היה דרכם לאוכלו, ולאחר שבא לבבל התיר לערב בו, לפי שהיה דרכם לאוכלו.

הפול וכו' שזרען לירק (= כדי לאכול את העלים שלהם) בטלה דעתו אצל כל אדם (= שאין דרך לזרעם כדי לאכול את העלים שלהם), ולכן הזרע חייב במעשרות אבל העלים פטורים. אבל השחליים וכו' שזרען לירק, עליו לעשר גם את הזרע וגם את העלים (= שהדרך לזרעם גם לזרע וגם לעלים). ומכאן קשה איך רב התיר לערב בחזיז מפני שבבבל אוכלים אותו, והרי בטלה דעתם אצל שאר העולם? הגמרא מתרצת שאכן רב התיר לערב רק בחזיז הגדל בגינה, שהמנהג לאוכלו בכל המקומות.

כשות וחזיז. מה ברכתם? דבר שהוא גידולי קרקע ברכתו האדמה (אא"כ הוא צומח על העץ), אך בתנאי שהוא הגיע ל"גמר הפרי" שלו. אבל אם לאו ברכתו יורדת ל"שהכל" (שהיא ברכה חשובה פחות מכיון שאינה ברכה פרטית על מין מאכלים מצומצם).

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

חז"ז. את התבואה זורעים בשביל הגרעינים שיצמחו בה לבסוף. 'חז"ז' זו תבואה שצמחה שליש וקצרו אותה. היא ראויה למאכל אדם בשעת הדחק. ולכן אינה נחשבת ל'גמר הפרי'.

כשות. מאכל גמור הצומח על הקוצים שהגיע ל'גמר הפרי' שלו, אך בתחילה סברה הגמרא שהוא דומה לפטריות הצומחות מהאוויר ומשכך ברכתו שהכל. למסקנה הוא צומח מהקרקע.

קור וכפניות. קור - הוא הענף ה'רך' הגודל באמצע הדקל לפני שהוא מתקשה, והוא ראוי לאכילה. הגמרא מתייחסת כאן לכמה דינים.

לענין מעשר שני: האם מותר לקנות בכסף שחיללו עליו מעשר שני - שמותר לקנות בו דוקא [א]. מאכל שהוא [ב]. פרי שמגיע מפרי (כגון פירות או בהמות שנבראים זה מזה) [ג]. וגידולי קרקע? הקור הוא ראוי לאכילה, הוא פרי מפרי, והוא גידולי קרקע.

לענין קבלת טומאה: לגבי טומאה צריך דווקא מאכל שנזרע על דעת לאכול אותו כך. אבל אנשים לא נוטעים דקל בשביל לאכול את הקור שלו, אלא אדרבה הם מעוניינים שהוא ימשיך לצמוח ויעשה פירות. ולכן לענין טומאה הוא אינו מקבל טומאה.

כפניות - הם תמרים רעות שלא התבשלו על העץ כל צורכן. ת"ק סובר שהם פירות גמורים ולכן הם גם ניקחות בכסף מעשר שני וגם מקבלות טומאה. ואילו רבי יהודה חולק לגבי מעשרות שאינם ניקחות, מכיון שעדיין לא הגיעו לשלב של 'גמר הפרי'.

לענין עירובין: ישנו כלל שמאכל המקבל טומאה יכולים לעשות איתו עירוב. נמצא שהכפניות מותר לערב איתם. והרי רב אמר שאין מערבין בהם?

ניסחני. הם סוג כפניות של תמר זכר שאינם מגיעים לבשלות יותר והכפניות זהו גמר פרי שלהם. הגמרא סברה לומר שרב דיבר על כפניות נקבות שיכולות להתבשל יותר, ולכן אין מערבין בהם כי לא הגיעו לגמר פרי (ובאמת אינם מקבלות טומאה), ואילו כפניות זכר שנגמר ביכולם באמת מערבים בהם.

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

למסקנה מדובר בכפניות נקבות שמכיון שעדיין לא נגמר בישולם לא מערבין בהם. אך לענין טומאה הם כן מקבלות טומאה בגלל שאפשר למתק אותן ע"י האש והם ראויים לאכילה.

שקדים המרים. מין שקדים שכשהם עדיין קטנים הם מתוקים, אבל כשהם גדולים הם מרים. ת"ק סובר שאת הקטנים חייבים לעשר כיון שאז הם נחשבים לפרי שהרי אח"כ כשיגדלו לא יהיו ראויים לאכילה ואז יהיו פטורים מלעשר אותם

שקדים מתוקים. מין שקדים שאינם מרים. כשהם קטנים פטורים מחובת מעשר, כיון שעדיין לא נגמר פריים, ורק כשיגדלו יתחייבו במעשרות.

על שקדים המרים חולק רבי שמעון ברבי יוסי ואומר: גם קטנים וגם גדולים פטורים. מכיון שהקטנים לא הגיעו לגמר פרי, ואילו הגדולים כבר אינם ראויים לאכילה. ויש-אומרים בשמו: ששניהם חייבים. מכיון שהקטנים זה שלב אכילתם, ואילו הגדולים אפשר למתק אותם ע"י האש ויהיו ראויים לאכילה.

רבי יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל דבריו. הגמרא מבררת את מחלוקתם של ת"ק ור"י שראינו מקודם. ת"ק אמר שקור אינו מיטמא בטומאת אוכלין אבל ניקח בכסף מעשר, ואילו רבי יהודה אומר לכאורה אותו דבר שקור הרי הוא כעץ אבל ניקח בכסף מעשר. מה הבדל ביניהם?

הגמרא סברה שנחלקו במקרה שבישלו וטיגנו את הקור האם יטמא בטומאת אוכלין. למסקנה נחלקו מה מברכים עליו וכדלהלן.

עור ושלייה. אינם נטמאים בטומאת אוכלין. עור כיון שהוא קשה ואינו ראוי לאכילה. שליה כיון שהיא מאוסה. עור ששלך אותו בבישול רב (והוא נהיה ראוי לאכילה) – מטמא. ושליה שחשב עליה לאכילה (וכבר אינה מאוסה) – מטמא.

מה מברכים על 'קור'? כאמור נחלקו ת"ק ורבי יהודה. לת"ק מברכים על הקור 'בורא פרי האדמה', כיון שהקור הוא אוכל (אמנם אינו פרי של העץ אלא מאכל העץ בעצמו,

(המשך בדף הבא ↓)

(המשך מדף קודם ↑)

ולכן לא מברכים עליו 'העץ' אלא 'האדמה'. ואילו רבי יהודה סובר שקור הרי הוא כעץ כיון שסופו להתקשות, ולכן אף שעבשיו הוא ראוי לאכילה מברכים עליו 'שהכל'.

דבר דומה קורה גם לצנון. שאוכלים אותו כשהוא רך ומברכים עליו 'האדמה', אף שבאשר משהים אותו באדמה סופו להתקשות. הגמרא מבארת שצנון שונה מקור, מכיון שאנשים זורעים אותו על דעת לאוכלו רך ולכן ברכתו 'האדמה'. אבל קור שאנשים נטעים את הדקל לא בשביל לאכול את הקור ה'רך' שלו, אלא בשביל שהוא יתקשה ויצמיח תמרים - ברכתו כשהוא רך 'שהכל'.